

ارزش یک رؤیا

داستان بانک گرامین

محمیونس برنده جایزه صلح نوبل

دیوید برنستاین

برگردان و پڑوش:

مہین سُروری (رجائی)

دکتر احمد علی رجائی

سرشناسه : برنستاین، دیوید Bornstei, David
 عنوان و نام پدیدآور : ارزش یک روا (داستان بانک گرامین و محمدیونس برنده جایزه صلح نوبل / دیوید برنستاین؛ برگردان و پژوهش مهین سروری (رجائی)، احمدعلی رجائی.
 مشخصات نشر : تهران: شرکت انتشارات قلم، ۱۳۹۲.
 مشخصات ظاهری : ۴۴۰ ص. مصور.
 شابک : 978-964-316-244-3

وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : عنوان اصلی: The price of a dream: the story of the Grameen Bank and the idea that is helping the, 1997. poor to change their lives

موضوع : بانک گرامین
 موضوع : بانک و بانکداری - بنگلادش
 موضوع : فقرای روستایی - بنگلادش - وضع اقتصادی
 موضوع : زنان - بنگلادش - وضع اقتصادی
 شناسه افزوده : سروری، مهین رجائی، ۱۳۱۴ - مترجم
 شناسه افزوده : رجائی، احمدعلی، ۱۳۱۲ - مترجم
 رده بندی کنگره : HG۳۲۹۰/۶۴۱۳۹۱
 رده بندی دیویی : ۳۳۷/۱۰۹۵۲۹۲
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۰۷۵۶۲۴

نام کتاب : ارزش یک رؤیا (داستان بانک گرامین)
 نویسنده : دیوید برنستاین
 برگردان و پژوهش : مهین سروری (رجائی) - دکتر احمدعلی رجائی
 ناشر : شرکت انتشارات قلم - تهران - تقاطع بهار و سمیه - ساختمان ایرج
 طبقه همکف - شماره ۶ - تلفن: ۸۸۳۱۲۸۹۳ - تلفکس: ۸۸۳۹۱۲۶۴
 نوبت چاپ : اول - ۱۳۹۲
 حروفچینی : ظریفیان ۶۶۷۱۲۸۵۷
 تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه - وزیری
 چاپ و صحافی : پردیس دانش
 بها : ۲۰۰۰۰ تومان
 کلیه حقوق نشر برای ناشر محفوظ است.

شابک : 978-964-316-244-3 ۹۷۸-۹۶۴-۳۱۶-۲۴۴-۳ ISBN

فهرست مطالب

گفتار مترجم	۱۱
پیش‌گفتار	۱۷
سرآغاز	۲۷
مقدمه	۳۳

فصل اول: پیدایش یک اندیشه

بخش اول - داستان‌های افسانه‌ای	۴۹
بخش دوم - ۸۵۶ تا کا	۵۷
بخش سوم - وثیقه اجتماعی	۶۲
بخش چهارم - این کار شدنی نیست	۶۹
بخش پنجم - او ترا زیر درخت دید	۷۹
بخش ششم - چنانچه خواهان متقاعد نمودن ما باشید	۸۵

فصل دوم: روستایان

بخش هفتم - زمین آب گرفته	۹۷
بخش هشتم - پایه و اساس اعتماد است	۱۰۵
بخش نهم - همانند به هم زدن دیگ پول	۱۰۹
بخش دهم - سانبا یا سمین	۱۱۵
بخش یازدهم - گردهمایی کانون	۱۲۰
بخش دوازدهم - مشکل، مشکل آنها است	۱۳۱

۸..... ارزش یک رؤیا

بخش سیزدهم - توان راه پیمائی طولانی را دارید؟ ۱۳۷.....

بخش چهاردهم - زیر دامن ۱۴۲.....

فصل سوم: سازمان

بخش پانزدهم - ما پنجره نمی خواهیم ۱۴۹.....

بخش شانزدهم - استقلال ۱۵۷.....

بخش هفدهم - فرهنگ نوین ۱۶۳.....

بخش هیجدهم - جگجوی شهر و طبیعی تر ۱۶۹.....

بخش نوزدهم - اگر سگ بزرگ بشکند ۱۷۹.....

بخش بیستم - این خانه کارخانه اوست ۱۸۶.....

بخش بیست و یکم - گفتگو ۱۹۰.....

بخش بیست و دوم - آرامش فکر ۱۹۸.....

بخش بیست و سوم - شبیه بازار ماهی فروشی بود ۲۰۴.....

بخش بیست و چهارم - چک های کوچک و چک های بزرگ ۲۱۱.....

فصل چهارم: نظام

بخش بیست و پنجم - شالوده ریزی ۲۱۹.....

بخش بیست و ششم - من دیگر زن نیستم ۲۲۳.....

بخش بیست و هفتم - منطق طرح گرامین ۲۲۹.....

بخش بیست و هشتم - بگم زُ کیا ۲۳۳.....

بخش بیست و نهم - مرگ علی حیدر ۲۴۵.....

بخش سی ام - آیا به این چیزها فکر نمی کنم؟ ۲۴۹.....

بخش سی و یکم - خرد و منطق کو چک بودن ۲۵۴.....

بخش سی و دوم - مسلح به دانش و فنون اطلاعاتی ۲۶۰.....

فصل پنجم: جهان ما

بخش سی و سوم - برخورداری از وام و اعتبار یک حق انسانی است ۲۶۹.....

بخش سی و چهارم - چگونه در چنین اوضاعی می توان به کار ادامه داد؟	۲۷۶
بخش سی و پنجم - راهی پرهزینه برای انتقال فن آوری	۲۸۹
بخش سی و ششم - فرد خطرپذیر	۲۹۸
بخش سی و هفتم - استراتژیست بزرگ	۳۰۷
بخش سی و هشتم - واحد مراقبت های شدید	۳۱۴
بخش سی و نهم - دو گر دباد استوانی	۳۲۰
بخش چهلم - اگر می بایست زنی صاحب حرفه شوم	۳۳۰
بخش چهل و یکم - آخرین خانه آریاشی	۳۳۶

فصل ششم: آینده

بخش چهل و دوم - کشتی طلایی (پس از گذشت دو سال)	۳۴۳
بخش چهل و سوم - هزاران پزشک پابرهنگه	۳۵۴
بخش چهل و چهارم - شانس منزیرا	۳۵۹
بخش چهل و پنجم - کار بی حد و فراوان	۳۶۶
بخش چهل و ششم - او رو به سوی نور داشت	۳۷۳
بخش چهل و هفتم - رعد و برق گرفتگی	۳۸۲
بخش چهل و هشتم - ارزش یک رؤیای امریکایی	۳۹۰
بخش چهل و نهم - سرمایه داری با بینش و آگاهی اجتماعی	۴۰۴
بخش پنجاهم - به هر سو که بنگری	۴۱۰
ابراز علاقه	۴۱۸
یادداشت نویسنده	۴۱۹
سخن پایانی	۴۲۱
پیوست: متن کامل سخنرانی محمد یونس در هنگام برگزاری مراسم پرشکوه اعطای جایزه صلح نوبل در شهر اسلو، تهی دستی انگار جملگی حقوق انسانهاست	۴۳۰

گفتار مترجم

در سال ۱۹۹۸ این کتاب را با خود به ایران آوردم، پس از چندین بار خواندن گاه به گاه به مرور مطالب آن می‌پرداختم چون مراسحت تحت تأثیر قرار داده بود تا حدی که یونس را چون پیامبری می‌دیدم که آورنده پیامی نو در جهان و دنیای اقتصاد بنفع تھی‌دستان بود و طرحی نو برای ریشه کن نمودن فقر مفرط و کاستن از نتایج سوء و مصیبت بار آن به وجود آورده بود. روزنامه نیویورک تایمز، در شروع پیشرفت کار یونس، نوشت: «این اولین بار در چند سده اخیر است که فکری پر بار با تأثیرات مهم اقتصادی و اجتماعی، همانند کشف ماشین بخار در شروع انقلاب صنعتی) از شرق به غرب راه می‌یابد.»

یونس اقتصاددانی است پیرو سیستم سرمایه‌داری منتها با فکر روشنی انسانی و نوین. او در نظر دارد فرایند تشکیل سرمایه را «هر چه قدر ناچیز» به پایین ترین لایه‌های اجتماعی ببرد و مصلح اجتماعی است که تابوهای عامل عقب افتادگی اجتماعی را از قبیل باورهای غلط سنتی اجتماعی و مذهبی در هم می‌شکند.

نویسنده کتاب آقای دیوند برونشتاین کانادایی است. او پس از کسب کارشناسی ارشد در روزنامه‌نگاری و داشتن تجربه در نوشتن سیستم‌های کامپیوتری برای حرفه‌های تجاری، تنها به خاطر علاقمندی که به حرفه و مشاغل پیشرو داشت و نیز با خواندن مطالب روزنامه‌های وقت درباره بانک گرامین و «وام خرد» تصمیم به رفتن به بنگلادش و ملاقات با محمد یونس گرفت. او برای مدت ۶ ماه در سفر اول و نیز ۶ ماه دیگر در سفر دو سال بعد خود در بنگلادش ماند و همراه و همانند کارمندان بانک به دیدار روستاها رفت تا پی به نحوه کار بانک و عقاید و نظریه‌های

یونس ببرد. این کتاب بر پایه بررسی‌های تحقیقی او از اوضاع اجتماعی (به خصوص وضعیت زنان) و فرضیه و روش‌های پیشنهادی یونس در مورد فقر و ریشه کن نمودن آن و شکستن باورهای غلط اجتماعی در بنگلادش، به سبکی شیوا و گیرا در عین حال بسیار ساده نوشته شده است.

آقای برشتاین نشان می‌دهد که چگونه بانک گرامین به طور پیگیر در صدد آزاد کردن زنان از بند رعایت برده (پیروی از حجاب فیزیکی و فکری)، که سد راه رسیدن آنان به حقوق انسانی خود برای برخورداری از برابری فردی می‌باشد، برمی‌آید. شرکت زنان در کانون‌های ۴۰ نفره و گروه‌های ۵ نفره (که اساس کار گرامین می‌باشد) آنها را موظف به انجام وظایفی می‌نماید که همگی سهم بسزایی در آشنا نمودن زنان نسبت به مسائل خود و ایجاد انگیزه در آنان برای استفاده از حقوق قانونی و انسانی خود به منظور دسترسی به زندگی بهتر دارند. در سراسر کتاب به شرح زندگانی زنان متعددی برمی‌خوریم که همگی با علاقه به بانک گرامین پیوسته و از نتایج سودمند آن بهره‌مند شده‌اند. انعکاس مسائل و مشکلات اقتصادی موجود در روستا را می‌توان به سادگی در زندگی روستایی دید و بیان ساده آن را از زنان روستایی شنید.

او زندگی محمد یونس را از دوران خردسالی، تربیت و شکل‌گیری شخصیت او، رفتن او به دانشگاه و ندربیلیت در امریکا برای دریافت درجه دکترا در رشته اقتصاد توسعه (آموزش زیر نظر ژوزف شومپتر، استاد نوآور رشته توسعه اقتصادی)، هوش و ذکاوت فطری یونس (که از دبستان و دبیرستان و دانشگاه جوائز متعدد دریافت نموده بود) و کارهای مورد علاقه او از قبیل نقاشی، روزنامه‌نگاری، بازیگری تئاتر در مدرسه و حتی دست به ایجاد یک شرکت بسته‌بندی سودآور زدن، قبل از رفتن به امریکا، به سادگی شرح داده است و نشان می‌دهد که شخصیت جستجوگر و قالب شکن یونس چگونه شکل گرفته است و حتی حضور یونس در امریکا را، در دهه ۱۹۶۰ که جوانان و دانشجویان امریکایی سنت شکنی نموده در پی یافتن راه‌های نو برای مشکلات بودند، بی‌اثر در شکل‌گیری شخصیت سنت شکن یونس نمی‌داند.

با دارا بودن چنین مشخصات روحی محمد یونس پس از پایان جنگ استقلال پاکستان و بنگلادش در سال ۱۹۷۲ داوطلبانه برای بازسازی وطن خود به بنگلادش بازگشت. به زودی از دولت انقلابی حاضر که چون دولت گذشته به کار ادامه می‌داد سرخورد، از کار دولتی خود

استعداد داد و در دانشگاه چیتا گنگ که در روستای جبرا و نزدیک شهر داکا قرار داشت به تدریس در رشته اقتصاد پرداخت.

هم نشینی و هم صحبتی با روستاییان جبرا و توجه به فقر بی نهایت آنان به خصوص زنان محروم از حقوق انسانی، عزت و شرافت انسانی او را عمیقاً متأثر نمود تا اینکه حادثه آمدن سیل در سال ۱۹۷۴ و فقر و بدبختی مضاعف روستاییان او را به میدان عمل کشانید. وی دست به انجام آزمایش‌های کوچکی زد که پیدایش بانک گرامین و دادن «وام‌های خرد» به نیازمندان از نتایج مستقیم آن بود که هنوز هم پس از گذشت بیش از سی سال ادامه دارد و به کشورهای پیشرفته و سایر کشورهای جهان نیز راه یافته است.

با این آزمایش‌ها، که بدون دارا بودن فرضیه از پیش پرداخته شده در محیط‌های دانشگاهی و تنها بر پایه تجربه میدانی و عملی در محل اجراء شده، یونس پایه و اساس نظرات اقتصادی دوران ریگان در امریکا را زیر سؤال برد. تئوری اقتصادی «جوشی» (حرکت صعودی سرمایه از پایین‌ترین طبقات به بالا) را جانشینی تئوری اقتصادی دوران ریگان (یا اقتصاد ریزش قطره‌ای سرمایه و درآمد از بالا به سوی طبقات زیرین) نمود. ایجاد بانک گرامین ۱۲ سال به طول انجامید و شروع آن در سال ۱۹۷۲ در دانشگاه چیتا گنگ و روستای جبرا بود. چهار سال تمام طول کشید تا ضمن گوش دادن به صحبت روستاییان و انجام آزمایش‌های کوچک فکر دادن «وام خرد» به روستاییان فقیر و لزوم نگرفتن وثیقه بانکی در او پیدا شد. در طول سه سال بعدی با کار مداوم و به کمک چند تن از دانشجویان بی تجربه ولی بسیار دلسوز و پایبند طرح سیستم و نظام کاری خود را (با تشکیل کانون‌های ۴۰ نفره، گروه‌های ۵ نفره و نوشتن اساسنامه بانک) تهیه نمود. ۵ سال دیگر لازم بود تا این طرح برای اجراء در سایر نقاط کشور آماده گردد. از این لحظه به بعد (پس از گذشت ۱۲ سال) گرامین گسترش بسیار سریع با سیری عمودی یافت که هنوز هم ادامه دارد.

آنچه که گرامین انجام داده است ارزشی جهانی دارد از جمله اینکه نشان داده است:

- ۱- چگونه می‌توان راه حل برای مشکلات پیچیده اجتماعی یافت. ۲- چگونه می‌توان نهادی برای پیاده کردن این راه‌ها به وجود آورد. ۳- چگونه می‌توان آن‌ها را در محیطی تجاری و به صورت مقرون به صرفه اقتصادی اجراء نمود. علت گسترش گرامین در جهان همین جهانی بودن اصول آن می‌باشد که البته و صد البته در ایران هم مانند سایر کشورها قابل اجراء است

مشروط به اینکه ضرورت اجراء چنین طرح‌هایی برای گذر از مرحله فقر تشخیص داده شود.

تأمین مالی اولین طرح آزمایش یونس در جبراً با پرداخت ۸۵۶ تا کا (برابر با ۲۶ دلار) به ۴۰ زن و مرد تهی‌دست که سخت در تلاش حفظ حرفه ناچیز خود بودند (مانند صوفیا که چهارپایه حصیری می‌ساخت) شروع شد. یونس این سرمایه اندک را با احساس شرمندگی، به شرط اینکه پول بدون پرداخت بهره به او برگردانده شود، پرداخت. یونس صد درصد مخالف بخشش، صدقه و کمک بلاعوض که در عمل گداپرووری را تشویق می‌نماید می‌باشد. در مرحله بعدی او با کوشش فراوان از بانک بنگلادش، به ضمانت خود، برای اجرای طرح «مزرعه سه سهمیه‌ای» و طرح «چاه‌های عمیق لوله‌ای» وام گرفت و آن را با گرفتن بهره بانکی به روستاییان داد. در مراحل بعدی شروع به گرفتن وام از بنیاد خورد و سایر سازمان‌های کمکی بین‌المللی نمود. تا قبل از ورود یونس به صحنه اغلب برنامه‌های بین‌المللی توسعه در بنگلادش (یک کشور دنیای پنجمی از نظر غرب)، از جمله طرح‌های توسعه بانک جهانی با در اختیار داشتن میلیون‌ها دلار با شکست روبه‌رو شده بودند. یونس با سازمان‌های توسعه بین‌المللی، که از آن‌ها کمک مالی و وام دریافت می‌نمود، برای قبولاندن شرایط کاری خود مرتب در جدال بود. نیز در کشمکش سختی با بانک‌های دولتی، یونس با استفاده از آشنایی‌هایی که در دولت داشت، طرح استقلال بانک گرامین را مشروط بر اینکه وام گیرندگان خرد سهام‌دار اصلی بانک (در حدود ۶۰ درصد) باشند پیشنهاد نمود که با کمی تغییرات از طرف دولت پذیرفته شد.

گسترش و تنوع کارگرمین از نظر تعداد وام‌گیرندگان، تنوع حرفه‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها و اخیراً سرمایه‌گذاری در تکنولوژی‌های پیشرفته به صورت نمادهای مختلف، در جای جای کتاب با دادن آمار مربوطه شرح داده شده است. از نهادهای تازه ابداع شد، گرامین «سرمایه‌داری با بینش اجتماعی» می‌باشد که به دست کارگزاران با بینش اجتماعی پیاده خواهد شد.

در مرحله دوم «اهداف هزاره توسعه» یا MDG^(۱) رساندن میزان فقر به کمتر از نصف توسط دولت‌ها تا سال ۲۰۱۵ پیش‌بینی شده است. یونس با برداشتن قدمی فراتر، مرحله سوم اهداف هزاره را ایجاد «دنیایی خالی از فقر تا سال ۲۰۳۰ م.» می‌داند.

مفهوم فقر از نظر یونس عبارت است از فقر خانمان‌سوزی که افراد کف پایین طبقه ۵۰

درصدی زیر خط فقر گرفتار آن می‌باشند و این بسیاری از زنان در بر می‌گیرد. یونس بمناسبت مبارزه با چنین فقری و نیز کوشش پیگیر خود از سال ۱۹۷۲ برای کم نمودن و زدودن آن، جوایز متعددی را دریافت نموده است که آخرین آن جایزه صلح نوبل سال ۲۰۰۶ می‌باشد که به او و بانک گرامین داده شد.

کمیته صلح جوایز نوبل این جایزه را به محمد یونس «اقتصاددان توسعه» داد زیرا به اهمیت شناخت راه‌های زدودن اندسته از دلایلی که آتش افروز جنگ در دنیایی که ۸۰٪ از مردم آن درگیر فقر خانمان‌سوز و مصائب آن می‌باشند پی برده بود. از نظر این کمیته برقراری صلح لازم است اما کافی نمی‌باشد. صلح بایدار باید عدالت‌گرا باشد و به درمان ریشه‌ای علل مهم تنش‌ها از جمله فقر بپردازد.

مهین سروری (رجائی)

تهران - ۱۳۸۸

جدول تبدیل واحدهای اندازه‌گیری طول و سطح

- ۱- ۱۱ اینچ برابر است با ۲/۵۴ سانتیمتر.
- ۲- ۱ فوت مساویست با ۳۰/۴۸ سانتیمتر.
- ۳- ۱ یارد مساویست با ۹۱/۴۳۹ سانتیمتر.
- ۴- ۱ مایل مساویست با ۱/۶۰۹ سانتیمتر.
- ۵- ۱ اِکِر مساویست با ۴۰۴۷ متر مربع.

در فراسوی تاریخ

«سیمای شجاعان»

«در پایان هر تلاش و مبارزه برآمدگار به خود ما بازمی‌گردد. افراد ضمن کار همصدا با یکدیگر و یکدل و یک سوی با یکدیگر جوامع خویش را شکل داده و آنرا می‌سازند. پذیرش تعهدات و مسئولیتهای اجتماعی همان قبول تعهدات و مسئولیتهای از سوی افراد است و همین سرنوشت افراد را شکل می‌دهد.

رابرت کندی با کمال توانمندی به ما یادآوری نموده است که نیروهای بزرگ اجتماعی تنها ترکیب و مجموعه‌ای از اقدامات فردی است. کلام وی امروز از همیشه نیرومندتر است. ما از آن عظمتی برخوردار خواهیم بود که خود تاریخ را به زانو درآوریم و به تسلیم واداریم و هر یک از ما می‌تواند به منظور دگرگون ساختن بخش کوچکی از رویدادها تلاش کند و در مجموع همه آن اقدامات در تاریخ این نسل نگاشته شده و به ثبت خواهد رسید.

از این تعداد فزون از شمار تلاش‌های گوناگون حاکی از شجاعت و باور است که تاریخ انسان شکل گرفته است.

در هر موردی که مردی برای ایده آل و اندیشه‌ای برای بهبودی شرایط دیگران برپا ایستاده است و یا در مقابل بی‌عدالتی به راه افتاده است، وی موج کوچکی از امید را بوجود می‌آورد و هنگامی که این امواج از میلیون‌ها مرکز و منبع گوناگون نیرو، حسارت و ته‌ور با یکدیگر برخورد می‌نمایند، این امواج جریانی را پدید می‌آورند که می‌توانند نیرومندترین دیوارهای ظلم و ستم‌دگی و خودکامه‌گی را از جای برکنند و از روی آن بگذرند.

بگذارید نسل آینده درباره نسل ما بگوید که ما امواج نیرومند امیدی را پدید آورده‌ایم و ما با یکدیگر همکاری خود را نموده‌ایم تا بیماریها و نابسامانیهای جهانمان را درمان کنیم».

رابرت اف. کندی

دادستان کل پیشین و فقید ایالات متحده امریکا

واز پیشروان جنبش مدنی

به پاس بزرگداشت و تلاشها و فداکاریهای پیر محمد احمد آبادی که در همین راستا زیست.

پیش‌گفتار

در سال گذشته پس از نشر کتاب دوم خود «چگونگی تغییر دنیا؛ کارگزاران اجتماعی و قدرت اندیشه جدید»^(۱) با حاضرین در صدها گردهمایی در آمریکا و کانادا دربارهٔ وام‌های خرد و کارگزاری اجتماعی صحبت نمودم. هنگام صحبت با گروه‌ها اغلب از مردم می‌خواهم به این سؤال جواب دهند: «آیا دنیا بهتر یا بدتر می‌شود؟» البته که جواب ساده‌ای وجود ندارد اما مانند سؤال آمارگیرندگان قبل از انتخابات «آیا کشور جهت درستی را در پیش گرفته و به راه درست می‌رود؟» نظر کلی مردم را مشخص می‌نماید. در این روزها متوجه شده‌ام که اغلب مردم می‌گویند دنیا بدتر می‌شود.

ولی در زمان پرسش این سؤال که آیا دربارهٔ بانک گرامین یا «وام خرد»^(۲) چیزی شنیده‌اند، کمتر از ۱۰٪ حضار در جلسات عمومی دست خود را بلند می‌نمایند. از نظر من این کمبود و نقص کار و سائل اطلاعات جمعی را می‌رساند. گسترش جهانی وام خرد در طول ۱۰ سال گذشته یکی از مثبت‌ترین پیشرفت‌ها در تاریخ بشر می‌باشد که اکثراً ناشناخته باقی مانده است. بدون کوچک شمردن سایر مسائل پیش رو، باید این واقعیت را که در فقرزدایی پیشرفت‌های اساسی صورت گرفته جشن بگیریم. هزارها مؤسسه که یا در گذشته وجود نداشته یا در ده سال گذشته با در صد ناچیزی از ظرفیت خود کار می‌کردند، دست‌اندرکار گسترش فرصت‌ها برای مردم تهی دست دور دنیا می‌باشند و راه زنده و پابرجایی را برای زدودن فقر مصیبت‌بار نشان می‌دهند.

بسیاری از این مؤسسات هنوز کوچک می‌باشند ولی چندصدتانی به رده‌های بالا راه یافته‌اند. در مجموع «صنعت» وام‌های خرد نشان داده است که افراد فقیر ارزش و اعتبار وام را داشته و مبتکر و کارآمد می‌باشند. در نه‌چندان گذشته دور بانکداری برای تهی‌دستان فکری

1- "How to Chang The World: Social Entrepreneurs and The Power of New Ideas".

2- Microcredit.

نامعمول و به دور از واقعیت بود، امروزه به آن به عنوان یک شغل و حرفه خوب می‌نگرند. این تغییر دید دربارهٔ تھی داستان از کمک‌گیرنده وابسته به یک مشتری کارآمد بانک شاید بزرگترین اثر پایدار «وام‌های خرد» باشد که درب را به روی دنیائی از امکانات که تنها به تازگی قابل دیدن شده‌اند باز می‌نماید.

در این راه به کجا رسیده‌ایم؟ تا آخر سال ۲۰۰۵ گرامین دارای بیش از ۵ میلیون وام‌گیرنده خواهد بود. در بنگلادش، که کانون اصلی «وام‌های خرد» جهان می‌باشد برابر با ۷۰ سازمان وام خرد وجود دارد که به ۱۴ میلیون خانواده یعنی به بیش از نیمی از مجموع خانوارهای کشور کمک می‌رساند. امروز زنان تھی دست بنگلادشی برای برخورداری از خدمات گرامین و وام خرد از شانس بهتر ۳ بر ۱ برخوردارند. از «وام خرد» اغلب به عنوان علت اصلی اینکه در دو انتخابات ملی گذشته زنان شرکت بیشتری از مردان را داشتند یاد می‌شود.

در سال ۱۹۹۷ مجریان و طرفداران طرح گرامین در واشنگتن دی. سی برای شرکت در اولین نشست سران وام‌های خرد جمع شدند. ترتیب این نشست توسط شهروندان و نه دولت‌ها داده شده بود. هدف این نشست در دسترس قرار دادن وام‌های خرد (و سایر خدمات مالی) به ۱۰۰ میلیون از فقیرترین خانواده‌ها، بویژه زنان آن خانوارها، تا سال ۲۰۰۵ بود. ۶۱۸ نهاد و سازمان که در سال ۱۹۹۷ در این نشست شرکت کردند به ۱۳/۵ میلیون درخواست‌کننده که ۷/۶ میلیون آنها از فقیرترین فقرا (یعنی ۵۰٪ از افرادی که در پایین‌ترین سطح زیرین خط فقر در کشور خود جای دارند) بودند وام و اعتبار دادند. در سال ۲۰۰۳ گزارش شد که ۳۰۰۰ نهاد و سازمان به ۸۱ میلیون وام‌گیرندگان اعتبار وامی دادند که ۵۵ میلیون از آنها جزء فقیرترین فقرا (با تشکل ۸۳٪ از زنان در این گروه) بودند. آقای سام دیلی هریس مدیر این نشست انتظار دارد در دسامبر سال ۲۰۰۵ سازمان‌های تأمین سرمایه خرد^(۱)، به ۱۰۰ میلیون خانواده وام دهند و تا سال ۲۰۰۷ هدف این نشست مبنی بر دادن وام به ۱۰۰ میلیون از «فقیرترین» خانواده‌ها را پشت سر نهند. این از نادر دفعاتی است که یکی از قول‌های داده شده درباره توسعه اساسی جامه عمل می‌پوشد و بسیار هم نزدیک به زمان پیش‌بینی شده.

برخورداری ۱۰۰ میلیون خانواده فقیر از وام و اعتبار چه معنی دارد؟ فکر نمائید اثر وام اعتبار در زندگی شما چیست؟ در امریکا و کانادا چگونه ماشین و خانه می‌خریم، مخارج

تحصیلات دانشگاهی را می‌پردازیم و سرمایه حرفه و شغل خود را فراهم می‌نماییم؟ چنانچه اگر قرار می‌بود برای انجام این کارها نقد می‌پرداختیم بیشتر از ما هرگز توانایی انجام آنها را نمی‌داشتیم. اما از گزینه خرید قسطی آنها برخورداریم. این در حقیقت بخش بزرگی از آزادی ماست: به ما اجازه می‌دهد شرایط زندگی خود را هنگام تولد پشت سر نهاده فراتر از آن رویم. امروزه در جهان این گزینه در اختیار روستائیان، افراد ساکن حلی آبادها و افراد طرد شده اجتماع نیز قرار گرفته است.

خرید قسطی به آرامی و بدون استفاده از الفاظ انقلابی، تغییرات ریشه‌ای و حاد به وجود می‌آورد. به طور مثال بانک گرامین ۶۲۰,۰۰۰ وام خانه به خانواده‌های بنگلادشی داده است تا وام خانه خود را در طول ۵ سال با پرداخت کمتر از ۱/۵ دلار در هفته بپردازند، «گرامین تلفن» تلفن‌های موبایل را به بیش از ۱۲۰,۰۰۰ زن مالک تلفن در روستا به طور رهن واگذار می‌نماید تا بدینوسیله بتوانند مخارج زندگی خود را با فروش مکالمات تلفنی به سایر افراد روستا تأمین نمایند. در برزیل یک کارگزار خرد با دید اجتماعی به نام فابو روزا سیستم‌های خورشیدی تولید برق را به روستائیان فقیر در برابر آنچه که روستائیان معمولاً برای تهیه شمع، باتری و نفت چراغ می‌پردازند (برابر ۱۵ دلار در ماه) اجاره می‌دهد. در حدود ۲ میلیارد از جمعیت دنیا دسترسی به برق و استفاده از آن را ندارند و یک میلیارد از آنها در صورتی که بتوانند انرژی خورشیدی را اجاره نمایند یا بهای آن را به طور قسطی بپردازند از برق حاصل استفاده خواهند نمود.

از نظر تاریخی، اغلب شروع و رشد سرمایه مالی برای اعتبار و وام‌های خرد از طرف نیکوکاران به صورت وام‌های بخشودنی و وام‌های با بهره کم تأمین شده است. این پول‌ها که امروزه کمتر از ۱ میلیارد (بیلیون) در سال می‌باشد نقش مهمی در کمک به رشد سازمان‌های جوان و حرفه‌ای شدن آنها بازی می‌نمایند ولی به هیچ وجه کافی برای اجتناب‌ناپذیری و امی درازمدت تهی‌دستان، که حدس زده می‌شود نزدیک به صدها بیلیون (میلیارد) دلار باشد کافی نیست. امروزه روش جدیدی که به نظر می‌رسد برای ایجاد تغییر در این بخش امیدوارکننده باشد صورت تجاری دادن به وام‌های خرد است. فرصت بزرگ موجود عبارت از بهره‌برداری از بازارهای بس عمیق و گسترده سرمایه‌های جهانی می‌باشد.

پیمودن این راه به تازگی شروع شده است. امروز نگرش بانک‌های بزرگ مانند سیتی بانک و بانک ICICI در هندوستان به «وام خرد» نه به عنوان یک راه نیکوکاری بلکه به عنوان یک فرصت اساسی برای حرفه و تجارت می‌نگرند. این بانک‌ها سرمایه‌گذاری در سازمان‌های پولی

خرد را تشویق و تسهیل می‌نمایند: مانند پذیرش اوراق قرضه صادر شده، عرضه تضمین وام‌ها، تبدیل قسمت‌هایی از اوراق قرضه تأمین سرمایه وام‌های خرد در بازار سهام‌داران و فرایندهایی که در دسترس قرار گرفتن وجوه قابل وام دادن را به طور چشمگیری افزایش می‌دهد. آنها همزمان شروع به گردآوری داده‌های آماری دشوار و خسته کننده بانکی دربارهٔ عمل کرد و رفتار وامی افراد تهی دست نموده‌اند.

با وجود اینکه کارشناسان می‌دانند که تأمین سرمایه‌های خرد شغل تجاری سالم و خوبیست، به مناسبت کمبود داده‌های آماری تاریخی، از نظر بانکداران میان خطرهای پیش‌بینی شده و خطرهای عینی مرز فاصله و اختلاف وجود دارد. این خود نمونه کامل از نارسائی اقتصاد بازار است. نارسائی که مؤسسه «رد و بدل اطلاعات دربارهٔ تأمین سرمایه خرد»^(۱) (Mix)، با استاندارد نمودن اطلاعات داده شده از طرف صدها مؤسسه تأمین سرمایه خرد موجود در اینترنت، در صدد بهتر نمودن آن برآمده است.

راه دیگر روبرویی با مشکل دسترسی به سرمایه، ایجاد «apex» یا سازمان‌های واسطه مانند از قبیل بنیاد گرامین و صندوق امانی گرامین در آمریکا می‌باشد که مؤسسات را شناسایی و غربال نموده سپس به پشتیبانی از آنها و گاه هم به ایجاد سازمان‌های تأمین سرمایه خرد می‌پردازد. این شبکه ارتباط بین بازارهای سرمایه و سازمان‌های تأمین سرمایه خرد را از راه افزایش تقاضا، ایجاد ارزش و اعتبار آنها و نظارت بر این سازمان‌ها برقرار می‌نماید. صندوق امانی گرامین از بیش از ۱۳۰ برنامه که شغل بیش از ۳ میلیون درخواست کننده را تأمین می‌نماید پشتیبانی می‌کند. بنیاد گرامین آمریکا با مدیریت الکس کانت^(۲) رشد چشم‌گیری یافته است. در حال حاضر با ۴۷ سازمان شریک دیگر به بیش از ۱/۲ میلیون درخواست کننده خدمات مالی می‌رساند و با شروع گسترش تهاجمی، کوشش بر رسانیدن تعداد وام‌گیرندگان به ۵ میلیون در سال ۲۰۰۵ دارد. دولت‌ها نیز دارای نقش اساسی در تأمین سرمایه خرد، نه با دادن خدمات مستقیم به تهی‌دستان بلکه با ایجاد نظارت پشتیبانی کننده و دادن پول و سرمایه توسط مکانیسم‌های پولی غیرسیاسی، می‌باشند.

طرح پی‌گیر نشست سران «وام‌های خرد» در «مرحله دوم» دارای هدف کمک رساندن به ۱۷۵ میلیون خانواده تهی دست تا سال ۲۰۱۵، با اطمینان از اینکه نیمی از آن خانواده‌ها بایستی از

1- Microfinance Information Exchange.

2- Alex Count.

مرز فقر مصیبت‌بار گذر نمایند، می‌باشد. در صورت موفقیت قدم‌بزرگی در رسیدن به «اهداف هزاره توسعه»^(۱)، که تعهد دولت‌ها را برکم نمودن فقر خفت‌آور جهانی تا حد ۵۰٪ در بر می‌گیرد، برداشته شده است.

بنیان‌گذار بانک گرامین، آقای محمد یونس در دست تهیه «مرحله سوم» وام‌های خرد با هدف به وجود آوردن «دنیای خالی از فقر» تا سال ۲۰۳۰ می‌باشد. یونس با آینده‌نگری نظر و توجه به مجموعه‌ای از سازمان‌های وام‌خرد، که به تدریج خود را تبدیل به نوع جدیدی از بانک با تأمین سرمایه توسط پس‌انداز و سرمایه محلی که دارای چارچوب قوانین و دستگاه نظارت‌کننده ویژه خود می‌باشند دارد. او با نگاه آینده‌نگر خود می‌بیند که این بانک‌های وام‌خرد دست به انجام خدماتی مشابه آنچه که گرامین تا بحال انجام داده است می‌زنند: انواع مختلف پس‌انداز و تولیدات وامی، فرصت‌های سرمایه‌گذاری، تسهیل و انتقال پولی؛ وام دانشجویی و دادن کمک‌هزینه تحصیلی به دانشجو، صندوق بازنشستگی، بیمه زندگی و سلامتی و بازپرداخت وام، وام‌های منزل و یافتن دسترسی به انرژی خورشیدی، ارتباط از راه دور^(۲)، پردازش اطلاعات^(۳) و تبدیل گازهای حاصل از سوخت مواد طبیعی^(۴) به انرژی.

یونس می‌گوید «وام‌خرد» بخش بزرگ تشکیل‌دهنده سازمان پولی ملی و جهانی خواهد شد که این سازمان‌ها را دربرگیرنده‌تر و قوی‌تر خواهد ساخت. وام‌های خرد امکان دارد راه برقراری ارتباط بین تهی‌دست‌ترین افراد و اقتصاد جاری باشد و ممکن است برای اولین بار مفهوم «کارگزاری بر پایه حرفه‌های اجتماعی»^(۵) را برای بسیاری از افراد که خود در آینده دنیای حرفه و شغل را در دست خواهند گرفت روشن نماید. در این صورت امکان دارد «وام‌خرد» قدم‌های بزرگی فراتر از مرز خود برداشته باشد.

نیز امکان دارد در کنار یکدیگر قرار دادن تأمین اعتبارات بزرگ و «وام‌های خرد» سازش‌های جدید هیجان‌انگیزی را به وجود آورد. به طور مثال چه اتفاقی می‌افتد اگر منافع بانک‌های بزرگ با منافع میلیون‌ها فرد تهی‌دست همسو و همگام باشد؟ آیا لابی‌گران^(۶) بانک‌ها

1- Millennium Development Goals.

2- Telecommunication.

3- Data Processing.

4- Biogas.

5- Social Business Entrepreneurship.

6- Lobbyists.

دولت‌ها را برای اجراء سیاست‌های پشتیبان‌کننده تهی‌دستان به منظور حفظ سلامتی و درستی پرونده وام‌های خرد تحت فشار قرار خواهند داد؟

البته تجاری نمودن وام‌های خرد همراه با خطاهایی نیز می‌باشد از جمله بزرگترین آن کم‌توجهی به افراد خیلی فقیر و زنان فقیر است. با وجود این که تحقیقات نشان داده است که «سازمان‌های تأمین سرمایه خرد» که خود را متعهد به دادن خدمات به مشتریان زیر خط فقر می‌دانند، از نظر مدیریت سازمانی و مقرون به صرفه بودن مالی، از بهترین سازمان‌های موجود چنین صنعتی می‌باشند ولی هنوز هم بسیاری از وام‌دهندگان نسبت به افراد بسیار تهی‌دست گمانی مشکوک دارند و ترجیح می‌دهند خدمات خود را در دسترس «حد وسطی‌ها» و «فقرای سطح بالاتر» که می‌توانند از عهده وام‌های بزرگتری برآیند قرار دهند. شاید همیشه اِعمال فشار برای تبدیل «وام‌های خرد» به «وام‌های کوچک»^(۱) وجود داشته باشد. به همین دلیل احتیاج مشابه به هوشیاری وام‌دهندگان متعهد، طرفداران وام خرد، مدیران و سازمان‌های دولتی برای اطمینان یافتن از این که اهداف اجتماعی «تأمین سرمایه‌های خرد» تحلیل نروند وجود دارد. در راه انجام چنین امری، بانک گرامین کوشش خود را برای دسترسی به فقیرترین فقرا با ایجاد برنامه «مشتریان و وام‌گیرندگان سخت‌کوش» که وام‌هایی به کمی ۳ دلار در سال به ۴۲۰۰۰ گدای واقعی داده است دو برابر نموده است.

«وام‌های خرد» همیشه چیزی بیش از بانکداری ساده می‌باشد. بنابر گفته سوزان دیویس، مدیر بنیاد گرامین (آمریکا)، این روش کار با دست‌های هزاران زن تهی‌دست به وجود آمده بود. در زمانی که این صنعت خود را برای گسترش گسترده در راه‌های جدید آماده می‌نماید، به یاد آوردن هدف اصلی دارای اهمیت بسیار است.

وام‌ها وسیله هستند، سود وسیله است، مقیاس‌ها وسیله‌اند، هدف عبارت است از کم نمودن رنج و درد افراد: بدین معنا که چهارچوبی از روش‌های پشتیبانی اجتماعی و اقتصادی به وجود آید تا تهی‌دستان را از اسارت از چنگال فقر برهاند و راه رسیدن به آرزوها و رویاهای آنها را فراهم آورد.

دیوید بُرنشتاین

۲۸ ژوئن ۲۰۰۵ نیویورک